

DOSYA

RADYONUN BÜYÜLÜ DİLİ TÜRKÇE

Dinlemek, söz varlığımızın gelişmesinde okumak kadar önemli bir yer tutuyor. Dinleyerek anadilimizi ne kadar geliştirebiliriz, söz varlığımızı ne ölçüde zenginleştirebiliriz? Sonuçsuz, konusuzda uzman değerli yazar ve akademisyenlere sorduk, onlar da deneyimlerini derginize aktardılar. Ardından yurt dışında Türkçe yayın yapan radyoları uzanıp Türkçenin birleştirici gücüne ışık tuttuk.

Radyodaki söz programlarını hem dil, hem edebiyat yönüyle ele aldığımız dosyamızı doyurucu bulacağınızı umuyoruz.

- 14 SÖZ VARLIĞIMIZDAN RADYOYA, RADYODAN SÖZ VARLIĞIMIZA
- 15 RADYO YAYINCILIĞINDA TÜRKÇE KULLANIMINA İLİŞKİN YANLIŞLAR
- 17 TÜRKÇENİN DOĞRU KULLANIMI
- 18 RADYO, DİL, TÜRKÇE VE MİLLİ KÜLTÜR
- 20 EDEBİYAT İLE RADYONUN DOSTLUĞU
- 22 RADYO TİYATROLARINDA UYARLAMA
- 23 RADYODA EDEBİYAT, EDEBİYATTA RADYO
- 25 "GÖREMEDİĞİMİZ TÜM İŞIKLAR" ... BİR ROMANDAN YOLA ÇIKARAK RADYO...
- 26 MEHMET ATAY'LA SÖYLEŞİ: BİR RADYO FENOMENİ "BİR ROMAN BİR HİKAYE"
- 28 TÜRKÇENİN ÇAĞLARA SİGMAYAN ÖYKÜSÜ: TÜRKÇEVİZYON
- 29 YURT DIŞINDA TÜRKÇE YAYIN YAPAN TÜRK RADYOLARI
- 33 YURT DIŞINDA TÜRKÇE YAYIN YAPAN YABANCI RADYOLAR

Evdeki veya okuldaki kitaplığınızda bulunmayan yazılarınızın, şairlerimizin eserlerinden seçmelerini can kulağıyla dinlerdim.

Prof. Dr. Şükriye NALÇA

Haftalık Dinlemler
Sözlük Fakültesi
Türk Dil ve Edebiyatı
Bilimi Başkanı

Konuşma, nefesle başlar. Doğru nefes almak güzel bir sesin oluşmasına yardımcı olur. Konuşurken nefes alıp verme, konuşmayla uyumlu olmalı.

Hasan ÖZALP

Şiirler

TRT 1 Genel Haberler

Profesyonellere yönelik olarak teleflurunda zorluk çekilen kelimelerden oluşan bir sesli sözlük çalışması yakında hizmete hazır hâle gelecektir.

Sabiha AKDEMİR

TRT 10 Genel Haber

Başkan Yardımcısı

Bu konuda tüm yayıncıları, TRT'nin hassasiyetini paylaşıyor, belirli bir sorumluluk bilinci içinde hareket etmeleri ve kullandıktan önce daha fazla özen göstermeleri ise tek hayalimizdir.

Duy. Dr. Emrahhan KARAKOÇ

Sesli Dinlemler
Sesli Fakültesi
Radio Televizyon ve
İnternetle İletişim
Öğretim Üyesi

Sesin o incelikli dili... Bizi kucaklayabilen, nefes uyandırabilen, meraklandırabilen, şahırlatabilen... Radyo olmasaydı bu duyuları sesle yazabilir miydik, kuşukum var.

Ayşe KUTLU

Yazar

İyi bir radyo uyarılması yapılabilmek için de hem edebiyatın hem de radyonun dilini bilmek, anlamak ve tanımak gerekir.

Emrah NALÇA

Prodüktör

TRT 10 Genel Haberler

"Güzel Türkçemiz" programının falih Rifat Atay, "Şiir Sanatı" programını Ahmet Muhip Dramaz, "Yaz Yazmak Sanatı" programını da Şevket Rado hazırlamış.

Yiğit YILMAZ

Prodüktör

TRT 10 Genel Haberler

Anthony Doerr, ülkemizde geçen yıl, Harlan Önlü Halkın'ın çevirisıyla Kordior Yayıncılık'tan çıkan kitabı "Göremediğimiz Tüm İşler'de, 20. Yüzyıl'ın ilk yarısını görüyoruz okunu...

Dilek TOKDEMİR

Prodüktör

TRT Radyo Genel Haberler

Türkiye gibi dünyamızın en köklü dilelerinden biri olan bir dilin de diğerlerinden önemli melodik farkları olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmet AKIŞ

Yazar, Senaryo, Yönetmen

Dünyada milyonlarca insanın hallerini ve düşüncelerini Gerine İpa estığı yaygın Türkçe, tüm güzellikleri ve çirkinliği ile Türkçevizyon'da sergileniyor.

Hasan ÇANDAN

Yazar, Yazar

SÖZ VARLIĞIMIZDAN RADYOYA RADYODAN SÖZ VARLIĞIMIZA

Prof. Dr. ŞİRKİ HATİCE MALIN

Kısa radyodan duyduğumuz bir sözün anlamını öğrenmek için hiç sözlüğe baktığınıza oldu mu?

Bu söz, radyoyu genellikle arabada dinleyen veya çalırken radyoya kulak kabartan günümüz insanına tuhaf gelebilir. Oysa görsünü radyoyla açan benim kuşağım için bu söz hiç de anlamız değil... İlkula başladığımız 60'lı yıllarda radyo, evlerin dış dünyaya açılan yeghine penceresiydi. Henüz televizyon yayını başlamadığı gibi özel radyolar da yoktu. FM bandından yayımlanan radyomuz da... Bakıyorduk şehirden radyo yayını orta dalğadan dinliyorduk. Unun dalğadan İstanbul, Ankara radyolarıyla birlikte yurt dışı yayımları alabiliyorduk. Kısa dalğadan yayını yapan yabancı radyolar da bulunmaktaydı ama bizim dinlediğimiz tek radyo istasyonu vardı; yeni kurulmuş olan TİF'in radyosu...

Çocuk Saat'i ilgilie dinlediğimiz programdı. Çocuk şarkıları, masaller, günün tarihiyle ilgili konuşmalar, çocuk oyunları gibi bölümlerin yanı sıra edebiyatımızdan öykülerin, şiirlerin yer aldığı köşeler de vardı. Türk edebiyatının tanınmış şair ve yazarlarını, yeni yeni eser vermeye başlayanları öykülerinden, şiirlerinden seçilmiş bölümler okunurdu bu köşede.

Evdaki veya okuldaki kitaplığımızda bulunmayan yazarlarımızın, şairlerimizin eserlerinden seçmeleri can kulağıyla dinlerdim. Anlamı bilmediğim sözcükler duyardım bu bölümlerde. Kimilerini kurdan, cümlelerin bağlamından çözdüm ama anlamını çıkaramadığım sözcükler de olurdu. Anneme, babama sorardım, bu ne demek diye... Bildikleri kadarıyla söylerlerdi ama "Sen yine de sözlüğe bak" derlerdi... Sözlük kullanma alışkanlığım işte o günlerde başladı.

Yalnızca çocuk programlarında değil **Arkoş Yansı, Radyo Tiyatrosu, Mikrofondaki Tiyatro** gibi programlarda da editör eserlerinden yararlanmalar yapıp; romanlar, öyküler radyo tiyatrosuna dönüştürülürdü. Çocukluğuktan geçtiğimiz adam atışımız yıllardaki bu programlarda o zamanlar ulaşamadığımız pek çok emeli radyodan dinleyerek tanıyorduk. Kujkusuz bu radyo oyunlarında konuşmaların yanı sıra ayak sesleri, rüzgâr uğultusu at kışınması gibi efektler vardı ama anlatıcının sözleri betimlemeli olayın geçtiği yer, zaman, ortamı... Dinleyici yaşananları zihninde canlandırarak dinlediği sözcüklerle... Kulakta canlanan sözler dinleyicinin hayal dünyasında yeni ufuklar açardı. Radyo dinlemenin böyle bir katkı vardı işte. Dinleyicinin muhayyilesini harekete geçirir, zih-

ninde melânsi canlandırır, kahramanlar ete kemige büründürür âdeti.

Televizyon dâiresi, filmler böyle değildir. İzleyici her şeyi karşısında hazır bulur. Dekor, ışık, karyateler, hehmen her şey tasarlanmıştır. İzleyicinin muhayyilesinde bir şey canlandırmasına gerek yoktur. Dahası dâirenin, oyunun geçtiği mekân, ortam, oyunculuğun ruh durumunu anlamaya, betimlemeye gerek de yoktur. Sözcükler yerine görünümler ifade eder her şeyi.

Söz, radyoda her şeydir

Radyo sözle dayalıdır. Söz her şeydir radyoda... Televizyonda görünümler ne kadar önemliyse radyoda da söz o kadar önemlidir. Televizyon ve radyoda yayımlanan programlarda söz varlığı açısından bir şey yapılmı mı, bu konuda karşılaştığımız bir algıyıma var mı bilemiyorum. Ama sözün ağırlığı yayını yapan bir radyo istasyonunda bir günlük yayında kullanılan sözcük sayısını bir televizyon kanalında yine bir gündür kullanılan sözcük sayısından fazla düşünelim.

Dinleyicinin beklisi de gündelik hayatta hiç kullanmadığı sözcükleri edindiği bir kaynaktır radyo... İdeali bir metin bağlamında duyduğu anlamını öğrendiği her yeni sözcük dinleyicinin söz varlığını geliştirmesine katkıda bulunur.

Feki, nedir söz varlığı?

Söz varlığı, bir dildeki sözlerin bütünüdür. Kişinin doğumundan itibaren anne babasından, çevresinden edindiği sözcükleri, deyimleri, tenizleri, hazır söz kalıplarıyla ve atasözleriyle genişletir, bu söz varlığını öğrenim hayatı süresince geliştirir. İş hayatının da kendisine özgü bir söz varlığı, tenizleri, hatta özel dili vardır. Ancak kişinin söz varlığı asıl okumakla genişler. Okuduğu her kitap insanlığına söz varlığının gelişmesine katkıda bulunur. Radyodaki sözcük programları, edebiyat uyarlamaları da kitap okumak kadar dinleyicinin söz varlığını geliştirmesine sağlar.

Radyonun söz varlığının geliştirilmesinden öte bir başka katkı da vardır... Kitap okuyan sözcüklerin yanlışleri görebiliriz; anlamını, işlevini, kullanım özelliklerini belirleyebiliriz. Ama sözün ruhsal söylenişini, yani kuralı telaffuzunu kitaplardan öğrenemeyiz. İşte radyonun en önemli özelliği bu noktada ortaya çıkar. Sözcüklerdeki seslerin hakikî sıralanması, vurgusunu yeni yepyeni kulanarak örnek söylemişlerini işlemenin en önemli aracı radyodur. Kujkusuz televizyon da sözcüklerin telaffuzu konusunda

yardımcı olabilir ama görselinin görülmeyeceği kadar önemli bir rolde sözün seslendirildiği radyoda göze göze kalır. Edebi bir eserde geçen sözcüklerin radyoda seslendirilmesi, bu söz varlığının doğru ve örnek telaffuzunun dinleyiciler tarafından sıkça duyulması, dilimizin ölçünülü söylenişini yaygınlaştırması için önemli bir kaynak olmaktadır.

Radyo dinleyicisinin can kulağıyla dinlediği radyodan duyacağı sözcüklerin doğru ve örnek söyleniş biçimleri kulak belleğinde kendisine yer edinecek ve dinleyici böylece sözcüklerin hakkıyla söylenişinde beceri kazanacaktır. Özetle bu sözler **Mikrolonda Tiyatro, Radyo Tiyatrosu, Arkadaşane** gibi programlarda Yıldırım Önal, İsmail Kaplan, Kerem Akar, Macide Tani, Tomris Özlü gibi ülkemizin yettiği ünlü sanatçılar tarafından seslendirilmeye... Bir zamanlar radyoda program yapan Nefik Ahmet Severgil, Naciye Arıcan, Orhan Hançerlioğlu ve benzeri yazarların, şairlerin, edebiyatçıların dinlediği mikrofonla yarışmış bu sesler... Bir okul Nâzım gelmiş TRT'nin Türkiyeyi örnek olacak biçimde kullanan sunucusun, spikerleri (Yayın Şefi, Jüde Güler, Redvan Çongur, Can Akbel gibi adı unutulmamacak isimlerin) sözcüklerine kulaklarında çınlayan... Türkiye'nin sözcükleri, doğru seslendirilmesiyle, seslerin halkına veren biçimleriyle, yerinde vurgularıyla kulak belleğimizde kendisine yer edinmişler. Bu kullanımlar sözcüklerin şifeleri gibi bizim kulağın belleğindeydi artık.

Günümüzde TRT radyolarında seslerinin yokundan giden çok sayıda sunucu, spiker yapılmış her programda sözcükleri doğru anlamlarıyla ve örnek telaffuzlarıyla kullanarak dilimizin ölçünülü söylenişini yaygınlaştırmayı sürdürüyor. Program yapımcıları, metin yazarları da hazırladıkları program metinleriyle

ile dilimizin geniş ve güçlü söz varlığındaki sözcüklere hayat veriyorlar. Radyoda Türkiye'nin emek söz varlığı kullanarak rengarenk bir Anadolu klemi gibi dokuyor programlarını metin yazarlarımız, sunucularımız, spikerlerimiz... Bu programlarla dilimizin söz varlığı güçleniyor. Sözcük sayılarındaki sözcükler metinlerde dile gelme varlığını sürdürüyor. Edebi metinlerde kullanıldığı kadar yaygın sözcüklerimiz...

Bu nedenle radyodaki programların büyük bir önemi var. Hele bu programlar edebî ürünleri deyişinse, romanları, öyküleri, şiirleri dile getirdiği programlar ise böylece hem toplumda edebiyat zevkinin yaygınlaşmasını sağlıyor hem de dilimizin söz varlığındaki sözcükler, deyimler, atasözleri işlevlik kazanıyor, toplumun dilinde canlı bir biçimde yaşar.

Bugün radyoda ne yazık ki yerince edebiyat programı bulamıyorum. Belki böyle programlar vardı da dinleme saatlerime rastlamıyordum. İşte şirin sesine kulak vermek istediğim zamanlarda örneğin Ahmet Haşim'in Mehmet Akar'ın seslendirildiği **İkinci Şiirler** dinliyorum, baştan sona dinlerim. Sonbaharda, uzun yolda arabalarla birlikte bahçelerden, deniz kenarlarından geçenleri dinlediğim **Sonbahar** şiirinin tadını hiçbir yerle veremez...

Radyoda edebiyat programlarının artırılması, yeni programlar hazırlanması, yazarların ve şairlerin program yapılmasına olanak sağlanması Türk edebiyatının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacağı gibi edebiyatın temel malzemesi olan dilimizin söz varlığındaki zenginliklerin dinleyicilerin bellek sözcüğüne yerleşmesine ve toplumda yaygınlaşmasına yardımcı olacaktır.

O hâlde, edebiyatın radyoda yok ama radyoda edebiyat önemli... ■